

ДО ПИТАННЯ КОДИФІКАЦІЇ «РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА»

Микола Штець

Від появи «Норм русиньського правопису» Ю. Панька (1992) пройшло понад двадцять років та більше п'ятнадцяти років від видання «Правил русиньського правопису» Ю. Панька, В. Ябура (1994) та кодифікації «русиньського языка» (1995), отже, можна робити певну оцінку цих правописів та самого акту кодифікації «русиньського языка».

Потрібно зауважити, що не можна нікому забороняти кодифікувати норми будь-якої мови. Проте для кодифікації норм нової літературної мови, на думку визначних словацьких мовознавців В. Бланара, Е. Йони та Й. Ружички, потрібно, щоб назріли необхідні передумови: а) суспільно-політична ситуація та розвиток національного руху, які б визначали основний напрям розвитку та стабілізації літературної мови і зумовили її впровадження до вжитку; б) рівень мовознавчої науки та культура мови в попередню добу та рівень мовознавчої науки в часі кодифікації мовних норм літературної мови¹. З наведеного випливає, що необхідно розглянути: а) чи існували на початку дев'яностих років минулого століття в Словаччині наведені вище умови для кодифікації «русиньського языка»; б) чи ця кодифікація враховує ті засади, які розуміються у сучасному мовознавстві під поняттям *кодифікація норм літературної мови*.

У 1992 році ми разом з Ю. Муличаком аналізували орфографічні, фонетичні та морфологічні особливості, наведені в «Нормах русиньського правопису»² Ю. Панька. У цій розвідці ми

спробуємо у загальному розглянути проблеми кодифікації «русинського язика» включно з питанням лексичної кодифікації.

У словацькій мовознавчій літературі під поняттям *кодифікація* розуміється «опис, становлення й узаконення мовних норм»³. В енциклопедії української мови наводиться, що літературна норма повинна мати певний ступінь *соціальної значимості й усвідомленості* цих норм усім суспільством, яке їх уживає, що для літературної норми визначальною рисою є «стабільність, дотримування усталених, загальноприйнятих правил щодо слововживання, написання, наголошування, граматичного оформлення висловлювання»⁴. Існує кілька критеріїв встановлення літературної норми: «територіальний, або культурно-історичний – тобто основа, на якій формується літературна мова; загальновизнані зразки і мовна традиція; відповідність системі мови; поширеність відповідного мовного явища тощо»⁵.

У кодифікації норм окремих слов'янських мов вирішальне місце посідали деякі визначні культурно-освітні діячі (зокрема письменники), які спиралися на назрілу суспільну необхідність становлення нової літературної мови.

Літературна мова, за твердженням словацького мовознавця Р. Крайчовича, крім функції комунікативної, акумулятивної, пізнавальної та естетичної, повинна виконувати й функцію національно-репрезентативну та водночас національно-інтеграційну⁶.

Кодифікація «русинського язика» свідчить про те, що її творці здебільшого нехтували наведеними вище засадами. Дотеперішнє існування «русинської» кодифікованої мови підтверджує те, що, крім обмеженої комунікативної функції (у галузі друкованої продукції), жодну з наведених важливих функцій «русинська» мова не виконує. Для реалізації цих функцій бракує їй багато чинників. Спробуємо розглянути хоча б деякі з них.

На початку 90-х років минулого століття кодифікація не могла бути успішною, оскільки тут не існувало низки науково обґрунтованих передумов, які передують кодифікації будь-якої мови. Тодішня мовна ситуація нашого етносу не вимагала кодифікації норм нової «русинської» мови. Не існувало суспільного замовлення для такого акту – якісь конкретні заяви, вимоги, адресовані вищим державним органам Словацької Республіки від широких кіл громадськості з рядів русинів-українців (напр., про запровадження «русинського язика» як мови викладання замість української мови чи її вживання в пресі, радіо, театрі тощо).

Штучний політичний поділ місцевого населення на *українців* і *русинів* не міг автоматично створити потрібних передумов для кодифікації норм нової (четвертої, східнослов'янської) мови. Бракувало тут критерію суцільної русинської *території*, далі критерію *культурно-історичного*, згідно з яким місцевий український етнос ніколи не усвідомлював себе (у розумінні сучасного політичного русинізму) як окремий народ, який не має нічого спільного з рештою українського народу (згадаймо О. Духновича «свої за горами – то не чужі»). Не існували тут загальновизнані зразки художньої чи наукової «русинської» писемності та відповідна мовна традиція «русинської» мови, мовні норми якої можна було б використати при спробі узаконення нової мови.

Національно-культурна ситуація в українського етносу Словаччини у 90-х роках минулого століття була інша, ніж у середині чи в другій половині XIX ст., коли існували бодай теоретичні передумови для кодифікації літературної мови тодішніх русинів Закарпаття та Пряшівщини. Тоді можна було б спертися на мовну традицію демократичної частини будительської інтелігенції, використати лексикографічні праці закарпатських авторів (у яких фіксується народнорозмовна лексика, фольклорні джерела)

та книжну закарпатську писемність попередніх століть тощо. Однак для здійснення наведеного заміру серед тодішніх культурно-освітніх діячів не знайшлося такої визначної постаті, яка б стала засновником нової (закарпатської?) літературної мови.

Слід сказати, що такої визначної постаті (науковця-філолога чи літератора), коли відбувалася кодифікація «русинського язика», не було і серед представників політичного русинізму в Східній Словаччині. Однак штучне (на підставі політичного замовлення) творення окремого «русинського народу» в Словаччині в уявах представників політичного русинізму було б неповноцінним без наявності й атрибуту власної «русинської» літературної мови. Так почалося швидке створювання літературних норм «русинського язика», автори яких проklamують, що «за основу русинського язика береме не якийсь еден з діалектів Выходного Словенська, але береме характерны знакы зо вшыткых діалектів, што їх зеднуе до єдного комунікативного прояву»⁷.

Докладний аналіз «Норм русинського правопису» Ю. Панька (1992) подано у нашій праці (див. прим. 2). На цьому місці ми лише зазначимо, що твердження типу «русинський язык має півголосный звук й», що «характерный звук про русинський язык є варіант буквы и так званный твердый знак ы [єры – це не твердий знак, а окрема фонема. – М. Ш.], який ся пише лем по самогласных» (с. 2), плутання понять фонема і буква (літера), назв літер єр (ь) та ери (ы), твердження про те, що ы є варіант не фонемі, а «буквы и», яка вживається тільки після голосних звуків (хоча на цій самій сторінці автор наводить приклади *быти, бывати, дыня*, в яких ы виступає і після приголосних звуків) та вигадка якогось «півголосного звука й» не свідчить про серйозне філологічне знання місцевих українських говорів та здібність знайти «характерны знакы зо вшыткых діалектів, што їх зеднуе до єдного комунікативного прояву» (с. 1).

Автори наступних «Правил русинського правопису» Ю. Панько та В. Ябур змушені були розв'язувати основне методологічне питання – який діалект покласти в основу «русинського» язика⁸. За твердженням Ю. Панька, «русинський язик був кодифікований на основі єдного з діалектів так званого – *ікаючого говору*»⁹.

Слід наголосити, що його автори поставили собі основну мету – за будь-яку ціну якнайбільше віддалити «русинський правопис» від українського і водночас наблизити його до словацького правопису. Для досягнення цієї мети оминають незаперечні явища місцевих українських говорів (спільні з іншими українськими говорами та узаконені в українській літературній мові), пропонуючи якісь властиві, на їхню думку, лише «русинським діалектам» особливості. До таких особливостей відносять, приміром, суфікс **-ський**, напр., русинський, женьський, монополіський, сінгапурський і под. (зауважимо, що в «Нормах русинського правопису» 1992 року Ю. Панько ще вживає суфікс **-ський**). Не відомо, за якими засадами тут з'явилися м'які фонемі [н', т', р'], якщо основа слів і за «русинським» словником закінчується на твердий приголосний **н**, **т** чи **р** (русин, монополіста, Сінгапур). Адже тут твердий приголосний суфікса **с** не може асимілювати (за принципом регресивного уподібнення) попередні тверді приголосні **н**, **т**, **р** на м'які фонемі [н', т', р']. Таким чином, вимова (у нормальному темпі мовлення) слова *русинський*, *монополіський* і под. з твердим приголосним **с** (у нормальному темпі мовлення) штучна, неприродна, вигадана. Справа в тому, що в місцевих українських говорах уживається суфікс **-ський**, який закономірно (за принципом регресивної асиміляції щодо м'якості і твердості приголосних) пом'якшує попередній твердий приголосний основи **н**, порів. україн + -ський (україн'ський). Згідно з чинним

українським правописом це пом'якшення приголосного основи (з дидактичних причин для збереження її первісного вигляду) на письмі не позначається знаком м'якшення – *український* (проте в літературному *мовленні* пом'якшення **н** закономірне). Отже, і від іменника *русин* згідно з діалектною нормою є правильна тільки форма прикметника *русинський*, з можливим двояким написанням: *русинський* (за українським правописом) або *русиньський* (за «русиньським» правописом).

Поряд з намаганням не вживати форму діалектного суфікса **-ський** (спільного з літературною формою) автори «Правил русинського правопису» вирішили не вживати апостроф (характерний саме для української орфографії) після приголосних звуків перед **я, ю, є, ї**, що позначають на письмі два звуки й + а, й + у, й + е, й + і. Для того, щоб оминати вживання апострофа автори вигадують різні штучні правила. Так, напр., на стор. 27 твердять, що в «русинському правописі» м'який знак *не пом'якшує попередній приголосний*, порів.: «по *розділовім м'якім знаку* (ь), який стоїть по парних подля твердості і м'якості согласных, де м'який знак *не є знаком м'якості*, але сигналізацієв того, же ту твердость і м'якость фонем буквою не означена, напр.: курьєр, адьютант, позьяснити ся, зьявити ся, одьїсти, зьїзд, барьєра, їньєкція, карьєра і ін.; по остатных согласных (главно по б, п, м, в), якы не діспонують діференціалным признаком твердості ~ м'якості (але ся реалізують або як все тверды, або як все м'якы звуки), беспосереднє слідуючі по них ётованы буквы означають спойня й + гласна: пє, бю, пять, вязати, обїднати, обєкт і ін.»¹⁰.

Скільки тут наведено плутанини замість того, щоб використати звичайний знак *апостроф* ['], яким передається на письмі вимова двох звуків у різних позиціях. Навряд чи звичайний читач русинських текстів розумітиме наведене вище правило про те, чи м'який знак повинен пом'якшувати попередній при-

голосний, або він «не є знаком м'якості». Адже сам Ю. Панько у своєму «Словнику лінгвістичних термінів» під статтею русинське *мягкий знак* наводить російський відповідник *мягкий знак*, український відповідник *м'який знак*, *знак м'якшення* (*пом'якшення*), польський відповідник *mekki znak*¹¹.

Меті якнайбільшого віддалення «русинського правопису» від українського повинні служити й деякі інші орфографічні засоби. Йдеться зокрема про вживання російської графеми **ё** в «русинській» орфографії. Незважаючи на те що в правописі не бажано вживати один знак для позначення двох явищ, а саме: позначення літерою **ё** двох звуків на початку слова чи складу (**ёго**, **ёму**, **геніёх**) та один звук, який пом'якшує попередній приголосний (**конёх**, **днём**), автори правопису застосовують цей спосіб (хоча на стор. 4 правопису пишуть, що «сьме ся старали притримувати... главно фонемного (фонологічного) прінципу, подля котрого кожній фонемі (або звуку) зодповідать окрема графема (буква)». Наведений спосіб не є зручнішим від українського написання [на початку слова (складу) **йо** (його) та **ьо** для пом'якшення попереднього приголосного], проте він, очевидно, становить специфіку «русинського языка».

Згаданій меті віддалення «русинського правопису» від українського (чи, може, яесь наслідування правописної практики О. Духновича) є й уживання великої літери на означення назв осіб, що належать до окремої національності, етнічної групи тощо, напр., Русин, Словак, Українець, Француз (с. 37).

Щоб згідно з «русинським правописом» знати, в яких позиціях писати літери **ы**, **і**, **и**, потрібно спочатку вивчити «староруську» (давньоруську) мову, щоб усвідомити собі, де колись виступали звуки, що позначалися графемами **ы**, **ѣ**, **и**. Автори правопису визнають окремими фонемами тільки **ы** та **і**. Порів.: «Гласну фонему [і] означає буквами **і**, **и**. То значить, же тота фо-

немає *як в домашніх, так і в чужих морфемах*» (с. 14). Нерозрізнення двох самостійних фонем **і** та **и** у місцевих українських говорах [напр., **віск** (бджолиний) та **виск** (крик), **пити** (воду) та **піти** (піду, підеш) і под.], неусвідомлення того, що у місцевих українських говорах в окремих фонетичних позиціях виступає специфічний звук «проміжний» між **і** та **и** [з технічних причин позначимо його **і(и)**], призвело до великої плутанини у положенні правопису «Писання гласной **і**» (с. 14–18). Невідомо, за яким принципом автори правопису пропонували написання **і** в таких позиціях: **чітати**, **паліця**, **родіч**, **параліч**, **кралёвіч** і под. (стор. 16–17). Невідомо, як це **і** читати: чи воно пом'якшує попередні приголосні або звучить як згаданий «проміжний» звук між **і** та **и**. Нерозрізнення фонем **і** та **и**, невизначення природи «проміжного» звука між **і** та **и** та його позначення на письмі призвело до таких сумнівних написань форм слів (зокрема іншомовного походження: **граматіка**, **кодифікація**, **прінціп**, **конціповати**, **координація**, **кріза**, **інжінір**, **юстіція**, **автентічний**, **автократічний**, **авторізація**, **бандуриста**, **патетіка**, **політіка**, **югоафрічан**, **еротіка** і под.). Зауважимо, що в дотеперішніх правописах, які вживалися в місцевій писемності русинів-українців, графема **і** завжди пом'якшувала попередній приголосний. Отже, і сучасні написання типу *граматіка*, *кодифікація* і под. спонукатимуть читача русинських текстів до м'якшення приголосних перед літерою **і**: код'іф'ікац'ія, грамат'іка тощо.

У нашій доповіді немає простору для детального аналізу окремих положень правопису. У розділі «Формотворіння» хочемо вказати хоча б на намагання авторів запровадити словацьку систему відмінювання іменників за т. зв. типами (*vzorami*). Отже, замість чотирьох відмін іменників зарахували їх до 31 типу: для чоловічого роду 12 типів, для жіночого і середнього родів по 8 типів і 3 типи для іменників, що мають лише форми множи-

ни. Ці намагання авторів повинні підтвердити думку про «обосноване виділення карпатських русинських діалектів до *самостатної групи* в рамках виходослав'янських діалектів» (с. 3). Авторам правопису всупереч науковій правді дуже хотілось би мати окрему карпатську (русинську) групу діалектів (не як одну із груп українських наріч), але якусь *самостійну* групу в «рамках виходослав'янських діалектів», на базі яких було б можливо творити і самостійну «русинську» мову.

Не варто розглядати подальші положення цього правопису. Вже з наведеного можна побачити тенденційність авторів «русинського» правопису, «теоретичний» рівень опрацювання окремих розділів та відсутність якихось науково обґрунтованих принципів його укладання.

У 2005 році з'явилася праця В. Ябура і Анни Плішкової «Русинський язык у зеркалі нових правил про основны і середні школы з навчанём русинського языка»¹². У наведеній публікації пропонуються певні зміни в «русинському» правопису, напр., до алфавіту додано літеру **ѣ** (замість м'якого знака в правопису 2004 р.). Автори цієї публікації то «додають» функції окремим графемам, то їх віднімають, напр., «значіня йотованой букви “**ї**”... ся розшырило іші о одну функцію... сігналізацію мнягкости согласних (д, т, н, л, с, з, р, ц, дз): дідо, сніг, бісіда, ціловати...». У літері **і** «функція сігналізації мнягкости была однята ...по парных по твердости/мнягкости согласних фонем,...» де вона «сігналізує лем твердость передстоячей согласной, напр.: дім, ніс, ріс, сіль, ті (тобі)». Звужена була і фунція літери **ѣ**, яку вже не слід писати на початку слова і після голосних звуків у іншомовних словах, а замість неї вживати сполуку **й + о**: йогурт, майор і под. В галузі «формотворіня» запроваджено форми наказового способу типу «верний, прийди», замість частки *най* уживання частки *няй* у формах наказового способу: *няй* чітать,

запровадження варіантних форм типу *чітаме* – *чітаєме*, *має* – *мам* і ряд інших змін (разом близько 30 змін).

До підготовки наведених змін правопису не було залучено другого кодифікатора Ю. Панька, який у рецензії на публікацію¹³ пише, що «основны кодифікаторы іщі жыють, а без них робити якісь зміны в правописі ся не може!» (с. 120), що дані правила «...мають много недостатків, бо суть не повны, не одражають і найнутнішы потреби правописной нормы. Цілов книжков в інтерпретації тягне ся лем субективный погляд автора (-ів?). ...Треба было зіхабити так, як было або змінити, а не вносити в правопис хаос. К чому то веде? Хто без оговорок прийме такы правила?» (с. 121), і далі продовжує рецензент «...на основі кодифікованых Правил вытворилися “новы” антиправила, котры не можуть служити нормов для русиньского літературного языка, ...бо їх ніхто не схвалив» (с. 123–124)¹⁴.

До проблем кодифікації «русиньского языка» висловлювався й Ю. Ванько. Зокрема вказував на те, які причини, на його думку, були вирішальними при обиранні Ю. Паньком та В. Ябуром за основу кодифікації «русиньского языка» «території русиньских діалектів на выход од Лабірця...», тобто «русиньский язык» був кодифікований «на базі западоземплінських і выходоземплінських діалектів»¹⁵. Далі Ю. Ванько наголошує на тому, що «Кодифікація РЛЯС [“русиньского літературного языка на Словенську”. – М. III.] не бере ниякый огляд на языковы шпеціфічности територіально векшого западного русиньского регіону на выходнім Словенську, а так фактично ігнорує живый, реальный язык. Выходословеньскы Лемкы суть тым способом з русиньского языкового процесу вылучены і знову мають одчутя чужости, а то в тім змыслі, же язык який ся їм предкладать як літературный, чують як чужій, не їх, бо скоро ніч у нім зо свого языка не найдуть... Притім треба підкреслити, же ту не іде о

даякы периферны діалектны елементи, але о такы языковы явы, якы характеризують цілый западорусинський языковий ареал на выходнім Словенську, а нелем на Словенську», а також «язык польских Лемків»¹⁶. Поряд із критичними зауваженнями щодо обрання ікаючих говорів за основу «русинського літературного языка» Ю. Ванько констатує, що «русинський» правопис «быв скомплікованый в управі 2005-го року», що запровадження нових графем (ї для пом'якшення попередніх приголосних, знаків ь чи ъ замість апострофа та ін.) «збыточні комплікує цілу графічну суставу і знеяснює правописны прінципы»¹⁷.

З наведеного бачимо, що в питанні «русинського літературного языка» не існує згоди між самими кодифікаторами та іншими представниками русинізму в Словаччині. Виключення з процесу кодифікації «русинського языка» близько двох третин русинів-українців створює ситуацію, за якої це населення має повні права не визнавати кодифікований «русинський язык».

Крім правопису, були й інші спроби створити необхідні посібники для кодифікації «русинського языка». На початку 1990-х років було підготовлено рукопис «Граматики русинського (карпаторуского) языка», в основу якої покладено «діалект лабірської долины». Як пише у вступному слові її автор С. Бунганич, рукопис граматики було укладено на замовлення одного із заокеанських покровителів місцевого русинізму¹⁸.

Очевидно, через нехтування автором граматики особливостей місцевої діалектної мови, незнання основних теоретичних принципів сучасної мовознавчої науки рукопис граматики відкинули представники «Русинської оброди».

У 1994 році вийшов «Орфографічний словник русинського языка», надзвичайно докладний та науково обґрунтований аналіз якого подав Ю. Бача¹⁹. З цієї рецензії наведемо хоча б отакі важливі спостереження її автора: «“русинський” словник яв-

ляє собою несистемне і занадто тенденційне накопичення слів перш за все (понад 90 процентів!) з української мови. Проте, де тільки було можливе і навіть де було неможливе та проти правил науки та логіки, “укладаючі” вживали таких форм і методів оформлення загальноукраїнської лексики та таких правил для граматичного оформлення слів, щоб той “русинський язык” був якомога менше подібний до українського і якомога подібніший до словацького!»²⁰

З наведеного випливає, що й «Орфографічний словник русинського языка» аж ніяк не сприяв кодифікації як правописних, так і лексичних норм «русинського языка». Слід зауважити, що унормування лексичного складу будь-якої мови – найважливіший елемент кодифікації та водночас найскладніша мовознавча проблема. Аналіз «Орфографічного словника русинського языка» (який уклало шість авторів, жоден з яких не є спеціалістом-лексикографом) свідчить про те, що у сучасному представники русинізму не в змозі укласти і тлумачний словник «русинського языка» (для цього тут бракує словника діалектної лексики, друкованих літературних творів «русинською» мовою тощо), без наявності якого процес кодифікації цієї мови не можна вважати завершеним.

Нездоланною виявилася, зокрема, проблема термінологічної лексики, яку кодифікатори намагалися розв'язати і творенням «власних» термінів, напр., назв частин мови: називник (іменник), придавник (прикметник), числовник (числівник), містоназивник (займенник), часослово (дієслово), присловник (прислівник), приназивник (прийменник), злучник (сполучник), частка (частка), чутеслово (вигук). Пропозиції подібної чудернацької граматичної термінології стусуються й назв відмінків: називаючій пад (називний), рождаючій пад (родовий), даючій пад (давальний), видячій пад (знахідний), містний пад (місцевий), творячій пад (орудний), кличучій пад (клична форма) (с. 48).

Впадає в око форма *числовник* та *присловник*, де фіксується **о** в закритому складі, хоча на с. 14 «Правил русинського правопису» зазначається, що «гласна **о** в одкрытїм складї ...ся алтернує з **і** в запертїм складї». Однак у наведених термінах (як і в багатьох інших формах слів, напр., *абстрактность*, *абсурдность* і под.) автори правопису не вважають доцільним дотримувати чергування **о** з **і**, бо закономірні форми з **і** (числівник, прислівник, абстрактність) збігалися б з українською вимовою, а це б перешкоджало реалізації їхньої концепції якнайбільшого віддалення «русинської» мови від української.

Очевидно, мало хто знає, що від першої спроби кодифікувати саме лексичний склад «русинського язика» пройшло вже понад сто років. Така спроба належить Е. Кубеку, який у 1906 році видав *«Старославянскій-угорскій-русскій-німецькій словаръ къ свѣщенному писанію»*²¹. Словник Е. Кубека становить значну цінність для дослідника лексичного складу місцевих українських говорів (у наведеному плані матеріал словника досі ніхто не досліджував) та водночас дає підставу говорити про те, що це певна спроба (свідома чи несвідома) кодифікувати лексичний склад окремої (четвертої) східнослов'янської «карпаторуської» мови (насправді, «язичія»), яка зараз зветься «русинський язук».

Як випливає із назви праці, автор поставив собі за мету перекласти старослов'янські лексеми (фактично церковнослов'янські слова) на три мови: угорську, німецьку та «русскую», якою назвав місцеву народну (діалектну) мову з великою домішкою російських форм слів, словацької лексики, власних лексичних утворень (вигаданих слів) та елементів інших мов (згадане «язичіє»). Ось приклад перекладу церковнослов'янської лексеми **возатѣй**: «кучерь, кочишь, повозчикъ, вожь, фурманъ, возильщикъ, извозчикъ-проводникъ-водитель-повозки военной» (с. 31).

Спроби кодифікації лексичної системи «карпаторуської» мови («язичія») Е. Кубека виявилися неуспішними. Автор не завжди спирався на народну основу (місцеві українські говори) та існуючі українські лексикографічні джерела, в яких наявні лексеми для місцевого користувача часто були (чи могли бути) ближчі, зрозуміліші, ніж відповідники до церковнослов'янських слів, які наводить Е. Кубек. Саме тому лексикографічні спроби Е. Кубека до наших днів не знайшли послідовників. Не скористалися словом Е. Кубека і автори «Орфографічного словника русинського языка», які замість наведених спотворених форм лексем могли б перейняти з нього чимало забутих діалектних слів.

Підсумовуючи, ще раз підкреслюємо, що кодифікація «русинського языка», як зазначалося вище, теоретично могла бути реальною у другій половині XIX ст. Як зазначає Ю. Ванько, «в тім часі ся штандартізація не робила в інтересі обычных носителів языка, але в інтересі еліты»²². Здається, що й сучасна кодифікація «русинського языка» теж робиться лише для «русинської еліты». Мабуть, не потрібно робити якісь соціолінгвістичні дослідження, щоб сказати, що в даний час для всього нашого етносу основним є питання соціальне. У наших селах залишилася старша генерація, для якої немає жодної потреби вивчати норми кодифікованої «русинської» мови. Молода генерація пішла шукати роботу в містах і містечках у словацькому чи в іншомовному (закордонному) середовищі, до якого намагається якнайшвидше пристосуватися. Вона байдужа до проблем мови (як української, так і «русинської»).

Проголошення кодифікації «русинського языка» не змінило прагматичного ставлення батьків до викладової мови, а саме до питання, «де може їхня дитина застосувати свої знання “русинського языка”, на яку роботу, посаду може влаштуватися, в яку школу буде їй легше поступати». На ці питання батьки не

знайшли позитивної відповідці. Саме тому «русинська» мова не стала мовою викладання в школах (якщо не брати до уваги кілька дітей одного класу, де вивчається «русинська» мова і для яких творяться навіть шкільні підручники). Незважаючи на те що досі немає «русинського» шкільництва, у Пряшівському університеті вже іде підготовка студентів на «русинському» відділенні (у комбінації «русинська» мова – англійська мова), хоча досі це відділення не має ґрунтовних вузівських підручників «русинського язика» (фонетики, морфології, синтаксису та ін.).

Отже, за весь час від кодифікації «русинського язика» не виникло «русинське» шкільництво і не бачимо якихось передумов, що воно виникне, тоді для кого кодифікувався «русинський язик»? І в наш час кодифікація здійснювалася лише для «русинської еліти», або, як пише М. Сисак, «...akt kodifikácie sa uskutočnil a v histórii ostane ako satisfakcia pre *nevel'ký kolektív entuziastov*, ktorí priložili ruku k blahorodnému dielu...»²³.

Чи дійсно варто було робити такий експеримент для кількох ентузіастів? Адже і той невеликий «колектив» розділився (чи розпався), оскільки після появи згаданих «нових правил» В. Ябура та А. Плішкової «Русинська оброда» заявила про те, що тільки їй належить право координувати справу кодифікації (для цього створила Языкову раду), пообіцяла створити нову норму (кодифікацію?) і прийняти необхідні заходи для того, щоб підручники за «новими правилами» В. Ябура та А. Плішкової не були надруковані²⁴. Отже, «Русинська оброда» не визнала виправлену версію «Правил русинського правопису», не визнала водночас і компетентність «Інституту русинського язика і культури Пряшівської універзїты в Пряшові» займатися справами кодифікації «русинського язика». Таким чином, на цей час існують дві правописні норми «русинського язика» (1994 р. та 2005 р.) та третю обіцяє створити «Русинська оброда». Зважа-

ючи на ситуацію, яка створилася після появи «нових правил» В. Ябура та А. Плішкової, не вважаємо доцільним розглядати дальші праці «русинських» авторів, напр., «высокошкольскы учебны тексты» В. Ябура та А. Плішкової²⁵. Їх розглянемо після того, як «Языкова рада» «Русинської оброди» надрукує свої (нові?) норми «русинського языка».

З наведеного випливає, що на початку 90-х років минулого століття кодифікація спиралася не на культурно-суспільні потреби цілого етносу русинів-українців, а на політичне замовлення зовнішніх сил. Чи за цим «благородним ділом» (кодифікацією) не ховається щось інше, а саме те, що зазначається у словацьких інтернет-ресурсах, що «Pod pláštikom rusinizmu od roku 1989 badať aktivity, za ktorými bolo vidieť maďarskú réžiu – zneužívanie promaďarskými kruhmi, ktoré v konečnom dôsledku nemalo za cieľ sledovať postavenie a pomery rusínsko-ukrajinskej komunity... Nacionalistickí radikáli motajú hlavy a otvorene hovoria o územných nárokoch Rusínov, idú cestou deštrukcie, cestou rozkolu, ktorý môže mať iba negatívny vplyv na osud celej rusínsko-ukrajinskej komunity»²⁶. Чи це не справжні заміри невеличкої частини прихильників русинізму, що домагалася кодифікації «русинського языка»?

Не дивно, що за двадцятирічний період русинізму в Східній Словаччині не з'явився тут якийсь визначний письменник чи науковець, який би презентував «русинську» мову у своїх творах. Навіть сам П.-Р. Магочій визнає, що «меджі Русинами в Словачкії і в Польщі, які прияли властны языковы нормы в р. 1995 і в р. 1999, слідно нарастаючу тенденцію з боку декотрых писателів і культурных інштитуцій неговати ествуючі нормы літературного языка без понукнутя якоїсь властной алтернативы»²⁷.

Кодифікація «русинської» мови стосується тільки друкованої «русинської» продукції. Досі ніхто з кодифікаторів не торкався

усно-розмовного стилю «русинської» мови, який досі не існує. Кожний користувач «русинською» мовою вживає говірку свого рідного села як усну форму «русинської» літературної мови, додаючи до неї здебільшого словацьку термінологічну лексику. Отже, говорити про якусь *правильність, досконалість, зразковість*, тобто характеристики, що визначають нормативну літературну мову, тут ніяк не можна. Адже скільки існуючих говірок місцевого наріччя, стільки й усних форм «русинської» літературної мови.

Кодифікація «русинського языка» не принесла «русинській еліті» в Словаччині очікуваного результату. Її успішність могло б забезпечити, на думку Ю. Ванька, залучення до кодифікації 1994 року «такы языковы явы, які характеризують цілий западорусинський языковий ареал на виходнім Словеньску»²⁸. Навряд чи таке поєднання «выходорусинських» і «западорусинських языковых» елементів, зокрема постійного наголосу на передостанньому складі, буде успішним. Адже велика кількість варіантних форм відмінювання, дієвідмінювання і под. спричиняє хиткість літературної норми.

Не краще виглядає справа «штандартных русинських» мов в інших країнах. П.-Р. Магочій сподівається на те, що «в першій етапі ся мають створити і хосновати штири регіональні штандарты – окрем Сербії, у Польщі, Словачії і на Україні, а пізніше на їх основі ся має формувати п'ятий варіант – койне, який бы ся мав хосновати як літературна мова про вшыткы регіоны»²⁹. Перший етап приніс невеликі успіхи у творенні «регіональних штандартів». Щодо виникнення на їх базі койне, то вважаємо, що для того, щоб воно виникло природним шляхом, тут важливий територіальний та історичний фактор, певна інтенсивність сучасних економічних, політичних, культурно-освітніх та інших контактів. Сучасна відсутність більшості з наведених чинників та стан «штандартных русинських» мов

в інших країнах дає можливість уважати, що для виникнення койне існують невеликі можливості.

Для всієї нашої національної меншини кодифікація «русинського мови» принесла усвідомлення того, що до часу кодифікації єдиний національний організм було штучно розірвано на дві частини, внаслідок чого послабилася його сила в боротьбі проти асиміляції (словакізації). Кодифікація «русинської» літературної мови негативно позначається на розвитку українського шкільництва в Словаччині. Адже замість українських шкіл тут не з'явилася жодна «русинська» школа, а тільки словацька.

Кодифікація «русинського мови» перешкоджає «русинській» шкільній молоді опанувати, крім словацької мови, ще одну літературну мову другого найбільшого слов'янського народу – українську, обмежуючи цій молоді шлях до східних слов'ян.

У цілому кодифікація «русинської» літературної мови не спричинилася до виникнення «русинського» шкільництва у Східній Словаччині, а без існування національної школи не має «русинський народ» та «русинський літературний мови» жодного майбутнього.

Наведене вище спонукає нас висловити переконання в тому, що й сучасна «русинська» мови в історії українського етносу Закарпаття і Східної Словаччини та його мови матиме такий епізодичний характер, який свого часу мало й «язичіє», яке тут поряд з іншими мовами існувало з половини ХІХ ст. майже до половини ХХ ст.

¹ *Blanár V., Jóna E., Ružička J. Dejiny spisovnej slovenčiny II.* – Bratislava, 1974. – С. 7.

² *Штець М., Муличак Ю. Аналіз норм т. зв. русинської мови.* – Пряшів, 1992. – 16 с.

³ *Ivanová-Šalingová M., Maníková Z.* Slovník cudzích slov. – 3 vyd. – Bratislava, 1990. – С. 460.

⁴ Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – С. 388.

⁵ Там само.

⁶ *Krajčovič R., Žigo P.* Dejiny spisovnej slovenčiny. – Bratislava, 2002. – С. 130.

⁷ *Панько Ю.* Нормы русиньского правопису. – Пряшів, 1992. – С. 1.

⁸ Правила русиньского правопису. – Пряшів, 1994. – 134 с.

⁹ *Панько Ю.* [Рец.] Василь Ябур і Анна Плішкова: Русинський язык у зеркалі нових правил про основны і середні школы з навчанём русиньского языка. – Пряшів, 2005. – 128 с. // Русинський літературний альманах на 2005 рік. – Пряшів. – С. 122.

¹⁰ Правила русиньского правопису... – С. 20.

¹¹ *Панько Ю.* Русиньско-русько-українсько-словенсько-польський словник лінгвістичних термінів. – Пряшов, 1994. – С. 21.

¹² *Ябур В., Плішкова А.* Русинський язык у зеркалі нових правил про основны і середні школы з навчанём русиньского языка // Русин. – 2005. – № 5. – С. 1–2.

¹³ *Панько Ю.* [Рец.] Василь Ябур і Анна Плішкова... – С. 120–124.

¹⁴ Там само.

¹⁵ *Ванько Ю.* Формовання койне з літературних штандартів // Русинський язык меджі двома конгресами. – Пряшів, 2008. – С. 18.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само. – С. 23.

¹⁸ Рукопис «русиньской (карпаторуской)» граматики, 118 стор. машинопису без титульної сторінки та останніх сторінок (змісту та вказівки на автора та редактора твору, видавця і под.) ми отримали на рецензування у березні 1992 року.

¹⁹ *Бача Ю.* Що являє собою «Русинський словник»? (аналіз фактів та тенденцій). – Дукля. Рік вид. 46. 1998. – № 3. – С. 80–86.

²⁰ Там само. – С. 84–85.

²¹ *Кубек Е.* «Старославянській-оугорській-руській-німецькій словарь къ свѣщенномѣ писанію». – Ужгород, 1906. – 387 с.

²² *Ванько Ю.* Формовання койне... – С. 21.

²³ *Sisák M.* Kodifikácia: ako ďalej? // *A New Slavic Language Is Born. The Rusyn Literary Language of Slovakia. EAST EUROPEAN MONOGRAPHS* / editor. Magocsi P. R. – New York. – S. (v–xv), 3 – 79 + 15 príloh. Slovenská verzia : Magocsi P. R., zodpovedný redaktor. Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku. VÝCHODOEURÓPSKE MONOGRAFIE. VYDAVATEL'STVO Kolumbijskej univerzity. – S. (v–x2v). – С. 65.

²⁴ InfoРусин, III, 12. – Prešov, 2006. – С. 16.

²⁵ *Ябур В., Плішкова А.* Сучасний русинський списовний язык (Высокошкольскы учебны тексты). – 2009. – С. 212.

²⁶ Ми прочитали... // Нове життя. – 2011. – 20 травня. – № 19–20. – С. 6.

²⁷ *Магочій П. Р.* Задачі III Міжнародного конгресу русинського языка // Русинський язык меджі двома конгресами. – Пряшів, 2008. – С. 11.

²⁸ *Ванько Ю.* Формовання койне... – С. 18.

²⁹ *Магочій П. Р.* Задачі III Міжнародного конгресу... – С. 8.